

7. Локк Дж. Избранные философские произведения / Дж. Локк. Т. 2. – М., 1960.
8. Гегель Г.-В.-Ф. Философия права / Г.-В.-Ф. Гегель. – М., 1990.
9. Левенсон П. Я. Беккариа и Бентам. Их жизнь и деятельность / П. Я. Левенсон. – СПб., 1893.
10. Спенсер Г. Грехи законодателя / Г. Спенсер // Социологические исследования. – 1992. – № 2. – С. 129–136.
11. Тард Г. Законы подражания / Г. Тард ; пер. с фр. – СПб. : Ф. Павленков, 1892.
12. Ковалевский М. Социология / М. Ковалевский. Т. 1. – СПб., 1910.
13. Сперанский М. М. Руководство к познанию законов / М. М. Сперанский. – СПб., 2002.
14. Исаев И. А. Из истории юридической психологии в России. Рациональное и иррациональное в психологической теории права Л. И. Петражицкого / И. А. Исаев // Психологический журнал. – 1986. – № 4. – С. 130–135.
15. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности. Основы эмоциональной психологии / Л. И. Петражицкий. – 2-е изд. – СПб, 1907.
16. Зорькин В. Д. Позитивистская теория права в России / В. Д. Зорькин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978.
17. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов, 1987.
18. Еникеев М. И. Юридическая психология : учеб. для вузов / М. И. Еникеев. – М. : НОРМА, 2000.
19. Косопкин А. С. Психология парламентского законотворчества / А. С. Косопкин. – М. : Наука, 2006.
20. Савченко И. С. Политическая власть: механизм профессиональной парламентской деятельности : монография / И. С. Савченко. – М. : Интеграция, 2006.
21. Тихомиров Ю. А. Законодательная техника: науч.-практ. пособие / Ю. А. Тихомиров. – М. : Городец, 2000.
22. Социальная психология / [под ред. А. М. Столяренко]. – М., 2001.

Надійшла до редколегії 23.05.2010

УДК 159.922.6:351.74

Л. П. ЧЕПІГА,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та прикладної психології і педагогіки
навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ БІОГРАФІЧНІ КРИЗИ В ПЕРІОД ПЕРЕХОДУ ДО СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Наведено результати вивчення особливостей життєстійкості у співробітників органів внутрішніх справ, які переживають біографічні кризи. Показано, що переживання співробітниками ОВС біографічних криз у період переходу до середньої дорослості підвищує ризик виникнення стресу та порушення працездатності.

ЧЕПІГА Л. П. ОСОБЕННОСТИ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ СОТРУДНИКОВ ОВД, КОТОРЫЕ ПЕРЕЖИВАЮТ БИОГРАФИЧЕСКИЕ КРИЗИСЫ В ПЕРИОД ПЕРЕХОДА К СРЕДНЕЙ ВЗРОСЛОСТИ

Представлены результаты изучения особенностей жизнестойкости у сотрудников органов внутренних дел, которые переживают биографические кризисы. Показано, что переживание сотрудниками ОВД биографических кризисов в период перехода к средней взрослости повышает риск возникновения стресса и нарушения работоспособности.

CHEPIGA L. PECULIARITIES OF HARDINESS AMONG POLICE OFFICERS, WHO EXPERIENCE BIOGRAPHIC CRISES IN THE PERIOD OF PASSING TO MIDDLE GROWN

Some results of studying peculiarities of hardiness among police officers, who experience biographic crises are presented. It is shown that experience of biographic crises by police officers in the period of passing to middle grown increases the risk of appearing stress and violation of capacity.

Професійна діяльність співробітників органів внутрішніх справ (далі – ОВС), яка протікає в напружених, часто екстремальних ситуаціях, ставить завищені вимоги до здатності особистості витримувати стресову си-

туацію, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи успішність діяльності. Такою ключовою особистісною змінною, що опосередковує вплив стресогенних чинників на успішність діяльності, є життєстійкість [1].

Життєстійкість є фактором профілактики порушення працездатності та розвитку соматичних і психічних захворювань в умовах стресу, і одночасно сприяє оптимальному переживанню ситуацій невизначеності та тривоги. Важливо, що життєстійкість впливає не тільки на оцінку ситуації, але й на активність людини в подоланні цієї ситуації, а також дозволяє успішно справлятися як із власною тривогою та стресом, так і з тривогою та стресом в інших, що є особливо важливим у діяльності співробітника ОВС.

Слід також зазначити, що перехід до середньої дорослості розглядається багатьма авторами як період нормативної кризи. Переживання співробітниками ОВС біографічних криз може посилювати психологічні навантаження та підсилити негативний вплив професійної діяльності.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей життєстійкості у співробітників органів внутрішніх справ, що переживають біографічні кризи. У дослідженні взяли участь 31 співробітник одного з РВ ГУМВС України в Харківській області, з них 21 чоловік і 10 жінок. Середній вік опитуваних становив 30,5 років. Для обробки результатів дослідження

був використан ϕ^* -критерій кутового перетворення Фішера.

Для вивчення біографічних криз у співробітників органів внутрішніх справ використовувалося анкетування на основі опису криз, який запропонував М. В. Гамезо [2]. Майже половина (45,2 %) співробітників органів внутрішніх справ відзначає, що переживає хоча б одну з біографічних криз. Найчастіше співробітники ОВС переживають кризу нереалізованості в поєднанні або з кризою безперспективності (35,9 %), або з кризою спустошеності (28,6 %).

Для вивчення життєстійкості співробітників органів внутрішніх справ використовувалася «Тест життєстійкості» Д. А. Леонтьєва та Е. І. Рассказової [1]. Життєстійкість є системою переконань про себе, про світ, про відносини зі світом. Це диспозиція, що включає три порівняно автономних компоненти: залученість, контроль, прийняття ризику. Вираженість цих компонентів і життєстійкості в цілому перешкоджає виникненню внутрішньої напруги в стресових ситуаціях за рахунок стійкого подолання стресів і сприйняття їх як менш значущих. Результати дослідження життєстійкості співробітників ОВС представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники життєстійкості у співробітників ОВС, що переживають і не переживають біографічні кризи

Рівень	Кількість чол. (у %) у групі 1	Кількість чол. (у %) у групі 2	ϕ^*	p
Високий	0	58,8	–	p<0,05
Середній	50,0	41,2	0,49	–
Низький	50,0	0	–	p<0,05

Як бачимо з табл. 1, високий рівень життєстійкості властивий майже 60 % співробітників ОВС, які не переживають біографічних криз. Ця група співробітників ОВС високо здатна витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість, не знижуючи успішність діяльності, а також позбавлятися тривоги, що супроводжує вибір майбутнього (невідомості), а не минулого (незмінності) в ситуації екзистенціальної дилеми. Відзначимо, що серед співробітників ОВС, які переживають біографічну кризу, не виявлено осіб із високим рівнем життєстійкості. Згідно з Е. В. Сидоренко, критерій кутового перетворення Фішера в даному випадку не враховується, проте відмінності апріорі розглядаються як значущі на рівні p<0,05. Середній рівень життєстійкості властивий половині співробітників ОВС, які переживають біографічну кризу, і майже половині співробітників ОВС, які не переживають біографічну кризу (достовір-

них відмінностей виявлено не було). Низький рівень життєстійкості властивий половині співробітників ОВС, що переживають біографічну кризу, а серед співробітників ОВС, що не переживають біографічної кризи, осіб із низьким рівнем життєстійкості виявлено не було. Відмінності в частоті зустрічання низького рівня життєстійкості у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічні кризи, можна розглядати як достовірні на рівні p<0,05. Таким чином, можна стверджувати, що співробітники ОВС, які переживають біографічну кризу, достовірно рідше, ніж співробітники ОВС, які не переживають кризи, здатні витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість, не знижуючи успішність діяльності.

Залученість як компонент життєстійкості – це переконаність у тому, що залученість в те, що відбувається, дає максимальний шанс знайти щось варте і цікаве для особистості. Людина

з розвиненим компонентом залученості одержує задоволення від власної діяльності. Відсутність подібної переконаності породжує від-

чуття відкинутості, відчуття себе «поза» життям. Результати дослідження залученості співробітників ОВС представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники залученості як компонента життєстійкості у співробітників ОВС, що переживають і не переживають біографічні кризи

Рівень	Кількість чол. (у %) у групі 1	Кількість чол. (у %) у групі 2	ϕ^*	p
Високий	0	52,9	–	p<0,05
Середній	14,3	47,1	2,04	p<0,05
Низький	85,7	0	–	p<0,05

Як бачимо з табл. 2, більше половини співробітників ОВС, які не переживають біографічної кризи, характеризуються високим рівнем залученості, тобто відчувають себе включеними в процес життя, знаходять у ньому щось цікаве для себе, одержують задоволення від власної діяльності. Серед співробітників ОВС, які переживають біографічну кризу, осіб із високим рівнем залученості виявлено не було. Відмінності в частоті зустрічання високого рівня залученості у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічні кризи, можна розглядати як достовірні на рівні p<0,05.

Були виявлені достовірні відмінності на рівні p<0,05 у частоті зустрічання середнього рівня залученості у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічні кризи. Серед співробітників ОВС, які не переживають біографічної кризи, 47,1 % опитаних, а серед співробітників, які переживають кризу, тільки 14,3 % опитаних характеризуються помірною залученістю.

Більшість співробітників ОВС, які переживають кризу (85,7 %), характеризуються низьким рівнем залученості, тобто переживають почуття відкинутості, відчуття себе «поза» життям. Серед співробітників ОВС, які не переживають біографічної кризи, осіб із низьким рівнем залученості не зафіксовано. Відмінності в частоті зустрічання низького рівня залученості у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічні кризи, можна розглядати як достовірні на рівні p<0,05.

Контроль як компонент життєстійкості є переконаністю в тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, нехай навіть цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований. Протилежність цього – відчуття власної безпорадності. Людина із сильно розвиненим компонентом контролю відчуває, що сама обирає власну діяльність, свій шлях. Результати дослідження контролю у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічну кризу, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники контролю як компонента життєстійкості у співробітників ОВС, що переживають і не переживають біографічні кризи

Рівень	Кількість чол. (у %) у групі 1	Кількість чол. (у %) у групі 2	ϕ^*	p
Високий	14,3	41,2	1,71	p<0,05
Середній	14,3	58,8	2,69	p<0,01
Низький	71,4	0	–	p<0,05

Як бачимо з таблиці 3, серед співробітників ОВС, які не переживають кризу, достовірно частіше зустрічаються особи з високим рівнем контролю, ніж серед співробітників ОВС, які переживають кризу (p<0,05). Так, високий рівень контролю властивий 41,2 % співробітників ОВС, які не переживають кризи, і лише 14,3 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Отже, співробітники, які не переживають кризи, достовірно частіше відчувають себе високо здатними впливати на

події, що відбуваються в їх житті.

Особи із середнім рівнем контролю також достовірно частіше зустрічаються в групі співробітників ОВС, які не переживають кризи, ніж у групі співробітників ОВС, які переживають кризу (p<0,01). Так, середній рівень контролю властивий майже 60 % співробітників ОВС, які не переживають кризи, і лише 14,3 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Інакше кажучи, співробітники ОВС, які не переживають кризи, достовірно частіше

відчувають себе здатними самостійно обирати свій життєвий шлях.

Низький рівень контролю, тобто відчуття власної беспорядності й нездатності впливати на результат подій, що відбуваються з ними, властивий 71,4 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Серед співробітників ОВС, які не переживають біографічної кризи, осіб із низьким рівнем контролю не зафіксовано.

Прийняття ризику як компонент життєстійкості – це переконаність людини в тому,

що все те, що з нею трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань, отриманих із досвіду, – неважливо, позитивного або негативного. Людина, що розглядає життя як спосіб набуття досвіду, готова діяти без надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик, вважаючи прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя особи. Результати дослідження прийняття ризику у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічну кризу, наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Показники прийняття ризику як компонента життєстійкості у співробітників ОВС, які переживають і які не переживають біографічні кризи

Рівень	Кількість чол. (у %) у групі 1	Кількість чол. (у %) у групі 2	φ*	р
Високий	7,2	35,3	2,01	p<0,05
Середній	35,7	64,7	1,64	p<0,05
Низький	57,1	0	–	p<0,05

Як бачимо з табл. 4, серед співробітників ОВС, які не переживають кризи, достовірно частіше зустрічаються особи з високим рівнем прийняття ризику, ніж серед співробітників ОВС, які переживають кризу (p<0,05). Так, високий рівень прийняття ризику властивий 35,3 % співробітників ОВС, які не переживають кризи, і лише 7,2 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Отже, співробітники, які не переживають кризи, достовірно частіше розглядають життя як спосіб набуття досвіду, готові діяти без надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик, вважають прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя особистості.

Особи із середнім рівнем прийняття ризику також достовірно частіше зустрічаються в групі співробітників ОВС, які не переживають кризи, ніж у групі співробітників ОВС, які переживають кризу (p<0,05). Так, середній рівень прийняття ризику властивий 64,7 % співробітників ОВС, які не переживають кризи, і 35,7 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Інакше кажучи, співробітники ОВС, які не переживають кризи, достовірно частіше переконані в тому, що все те, що з ними трапляється, сприяє їх розвитку за рахунок знань, отриманих із досвіду, – як позитивного, так і негативного.

Низький рівень прийняття ризику, тобто нездатність до активного засвоєння знань з до-

свіду і подальшого їх використання, властивий 57,1 % співробітників ОВС, які переживають кризу. Серед співробітників ОВС, які не переживають біографічної кризи, осіб із низьким рівнем прийняття ризику не зафіксовано.

Узагальнюючи результати дослідження можна, відзначити, що майже половина опитаних співробітників ОВС переживає хоча б одну з біографічних криз. Найчастіше співробітники ОВС переживають кризу нереалізованості в поєднанні або з кризою безперспективності, або з кризою спустошеності. Співробітники ОВС, які переживають біографічну кризу, достовірно рідше, ніж співробітники ОВС, які не переживають кризи, здатні витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість, і не знижувати при цьому успішності діяльності, частіше переживають почуття відкинутості, відчуття себе «поза» життям, рідше засвоюють і використовують знання з життєвого досвіду. Інакше кажучи, переживання співробітниками ОВС біографічних криз у період переходу до середньої дорослості підвищує ризик виникнення стресу, порушення працездатності та розвитку соматичних та психічних захворювань. Знання психологічного змісту та закономірностей криз розвитку особистості дорослої людини дозволить розробити індивідуальні стратегії психологічного супроводження співробітників ОВС у періоди криз.

Література

1. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.
2. Возрастная психология: личность от молодости до старости / [Гамезо М. В., Герасимова В. С., Горелова Г. Г., Орлова Л. М.]. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 272 с.

Надійшла до редколегії 17.05.2010